

TALHA UĞURLUEL
CANSU CANAN ÖZGEN

OSMANLI'NIN
ŞİFRELERİ

OSMANLI'NIN ŞİFRELERİ

Talha Uğurluel & Cansu Canan Özgen

01

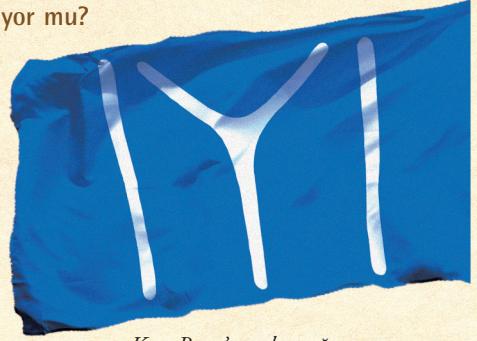
KURULUŞUN ŞİFRELERİ

Büyük Osmanlı tarihinin filizlendiği ilk yıllara gidelim. Beylik zamanında ilk şifreler atılıyor ve tarih değiştiren süreçler yaşanıyor... Örneğin, Osman Gazi ailenin en küçük çocuğu olduğu halde, babası Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra beyliğin başına geçiyor. Burada bağlantılı birkaç soru sormak istiyorum. O devirde beylik yönetmenin kuralı nedir? Yönetim babadan oğula geçer, diye ana bir kural var. Ama birden fazla oğul varsa, ne oluyor? Çünkü taht kavgasının büyük gerilimlere yol açtığını da biliyoruz, örneğin kardeş katli başlıyor. Dolayısıyla Osman Gazi beyliğin başına geçiyor mu, geçiriliyor mu?

Abileri, "Biz daha büyüğüz beyliği biz yönetmeliyiz," dememişler midir?

Osmanlı Beyliği'ni devlet yapan unsurlardan biri de budur. Baktığınız zaman kuruluş devrinde, hem Osman Gazi'de hem oğlu Orhan Gazi'de hem de onun oğlu I. Murad döneminde bunu görüyoruz. Yani liyakat kimdeyse, kabiliyet kimdeyse öne o geçiriliyor. Hiçbir zaman, "benim yaşım daha büyük, daha zenginim, daha tecrübeliyim," denmiyor. Aralarındaki en güçlü kişiye görev tevdi ediliyor. Kayı boyuna baktığımızda Ertuğrul Gazi'nin çocukları içinde en küçük kardeş Osman Gazi fakat küçük olmasına rağmen abileri Ertuğrul Gazi ölünce, "en liyakatlimiz sensin" diyerek onu başa geçirmeleri aslında Osmanlı'nın çok sağlam temeller üzerine kurulduğunu gösteriyor. Yani burada evvela liyakate önem vermek, daha sonra büyüklerin tavsiyelerine kulak verme anlayışı söz konusu.

Kayı Boyu'nun bayrağı

Evet, aslında çok mantıklı, devlet yönetimi çocuk oynacağı değildir. Yetenek, konuya hâkimiyet ve yöneticilik vasfı gerektirir. Peki ne oldu da bozuldu bu kural, neden devam etmedi?

Keşke yüzyıllar boyunca Osmanlı böyle devam etseydi, o büyüklüğünü hiç bozmasaydı ve zayıflamasaydı. Sonraki yüzyıllarda koltuk sevdası, makam-mansıp arzuları devreye girince görüyoruz ki kavgalar çıktı, zayıflıklar oldu, hiç istenmediği halde kardeş katli ya da çocuk şehzade katli hatta iş devlet adamlarının katline kadar vardı. Fakat kuruluş döneminde özellikle ilk üç padişah zamanında bu türden olayların yaşanmadığını görüyoruz. Bu da temellerin sağlam atıldığı anlamına geliyor.

Osman Gazi

Dediniz ki, "Büyüklerine danışıyorlardı, o yüzden böyle ihtilaflar yaşamadılar, sıkıntı çekmediler." Danışıkları büyükler kimlerdi?

Mesela Dursun Fakih ya da Şeyh Edebali. Şeyh Edebali deyince aklımıza hemen basit bir tekke şeyhi gelmemeli. Şeyh Edebali o gün "ahi" dediğimiz teşkilatın zirve isimlerinden biridir. Ahiliği iyi anlamak gerekiyor. O günlerde Anadolu'da Moğol istilası var ve düzen bozulmuş. Anadolu Selçuklu yönetimi çift başlı bir hale getirilmiş. Moğol istilasının yaşandığı o günlerde Anadolu'nun dirlik ve düzenini sağlayan iki önemli hareket var, Mevlevilik ve Ahilik. Mevlevilerin başında Konya'da

*Bilecik'in Söğüt ilçesindeki
Dursun Fakih Türbesi*

Şeyh Edebalı Türbesi

yaşayan Mevlana Celaleddin-i Rumî Hazretleri bulunuyor. Ahilerin başında ise Kırşehir'de ikamet eden Ahi Evran var. Biri Konya'da diğeri Kırşehir'de öyle bir teşkilatlanmışlardır ki Anadolu'nun en ücra köylerine kadar bu hareketler yayılmıştır. Aslında o günün Müslümanlarında bir yılgınlık var, neden mi? Orta Asya'dan kopup gelen inançsız ve vahşi Moğollar, "Müslümanları nasıl yenebilirler?" diye hem kendi ırklarını hem de dinlerini sorgulamaya başlamışlar. Dolayısıyla değerlerinden bir soğuma söz konusu, bir kaçış var. Böyle sıkıntılı bir dönemde Mevlana ve Ahi Evran gibi iki adam çıkıp, "hayır siz özelsiniz, siz inancınızla güçlüsünüz, böyle bir sıkıntı olabilir ama bundan dersler çıkarmak lazım, bu bizim bazı hatalarımızın neticesidir, silkinip kendimize gelmeliyiz," diyorlar ve Anadolu'yu yeniden toparlıyorlar.

*Şeyh Edebalı Tekkesi ve
Orhan Gazi Camii*

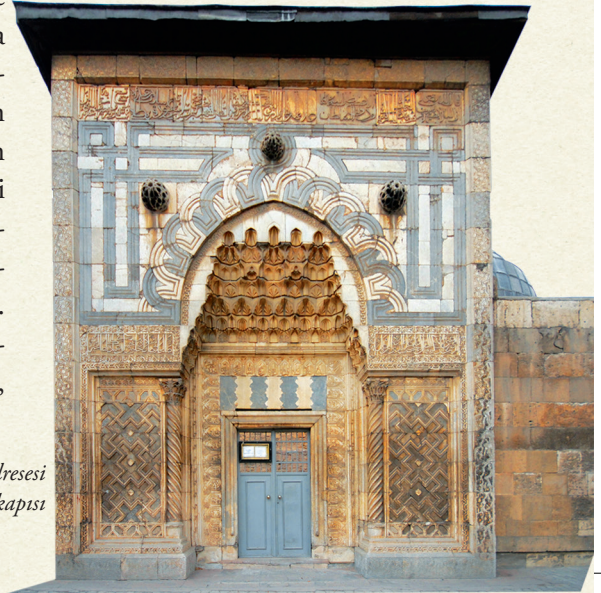

Şeyh Edebali'den sonra Fahreddin-i Rumî'ler, Molla Fenarî'ler, Emir Sultan'lar, Hacı Bayram-ı Veli'ler, Akşemseddin, Zenbilli, Ebussuud Efendi vb. daha nice âlimler hep padişahların yanında bulunmuş ve onları eğrildikleri yerde doğrultmaya çalışmışlardır.

● Evet Mevlana da Ahi Evran da hem İslam dünyasında hem de Anadolu halklarında çok önemli bir yere sahipler. Yani bu iki zat-ı muhterem, düşünceleri ile hem halkı hem de yönetimdeki kişileri etkiliyorlar doğal olarak. Öyle değil mi?

Evet, Anadolu Selçuklu'nun son vezirleri de bu hareketin içindeler. Yani bu sadece iki tekke şeyhinin hareketi değil. Onlar da zaten tekke şeyhi falan değil, çok geniş kitlelere hitap edebilme gücüne sahip özel insanlar. Bir nevi devrinin müceddidi gibiler. Mesela Sahip Ata Fahreddin Ali, Emir Karatay ya da Muineddin Pervane...

Bunlar o dönemde bahsettiğim Ahi Evran ve Mevlana'nın yanından hiç ayrılmıyorlar. Sahip Ata Mevlana'nın dünürü, Mevlana'nın ortanca oğlu Alaaddin Çelebi ile Sahip Ata'nın kızı evlidir. Mevlana'nın Sahip Ata'ya mektupları var, hepsi "ey vezirlerin sultanı" diye başlıyor. Bir hiyerarşi var, sorunun cevabına gelecek olursak da işte bu hiyerarşinin devamında Ahi Evran'ın en yakın talebelerinden biri kim? Osman Gazi'nin kayınpederi olan Şeyh Edebali. Şeyh Edebali deyince bizim aklımıza Bilecik gelir ama aslında Eskişehir civarındadır kendisi. Bugün Bilecik'teki tekkesinin bahçesinde yatıyor,

*Emir Karatay Medresesi
ana giriş kapısı*

hâlbuki aslında Eskişehir civarında hizmet etmekte olan bir zattır. Neden Bilecik'e geldi? Osman Gazi o tarafları aldıktan sonra kayınpederini Bilecik'e getiriyor ve, "siz bizim burada şeyhülislamlığımızı yapın" diyor. Bize Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislamı olarak Molla Fenarî öğretilmiştir ama aslında Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislamı, baş danışmanı, Bilecik ve bölgesini yönetmekle vazifelendirilmiş Şeyh Edebalî'dir. Temeller böyle atılıyor ve büyüklerin sözlerine sonuna kadar itibar ediliyor. Bu konuyla alakalı kısacık bir şey daha ifade edeyim. Ankara bir ara yönetim boşluğuna uğramıştır. Timur ile yapılan Ankara Savaşı kaybediliyor. Yıldırım Bayezid esir düşüyor, onu biliyoruz ama onun öncesinde Moğol istilası döneminde bir ara yine boşluk oluyor. Moğollar çekiliyor, İlhanlı zayıflıyor, o zayıflama döneminde Ankara ve havalisini yarım yüzyıl boyunca Ahiler yönetmiştir. Yani bir devlet gibi de hareket ettiği oluyor Ahilerin.

Özetleyecek olursak Osmanlı devlet yönetiminde Mevlana ve Ahi Evran düsturundan gelenlerin büyük katkıları vardı diyebiliriz o halde. Devletin başına kimin geçeceği, hangi oğulun devlet yönetiminde yetkin olacağı konusunda bu zatların fikirleri ve beyanları çok önemli, çok değerli anladığım kadarı ile...

Kurallara uyulduğu, devletin şahsi menfaatleri her şeyin önünde tutulduğu manevi değerler ve dinamiklere sınımsız sarıldıkları dönemlerde bu ölçüleri de muhafaza etmişlerdi. Ancak değerlerin altüst olduğu, kalplerde düşman korkusunun hâkim olduğu, dünyaperestliğin onları sarıp sarmaladığı dönemlerde ne değerlere sahip çıkıldı ne de büyüklerin öğütlerine kulak verildi. İşte bu dönemlerde kaos baş gösterdi, iç savaş çıktı ve devlet bölünme ve dağılma sürecine girdi. Mevlana'yı dinleyenler olduğu gibi ona Moğol ajanı diyenler de oldu. Şeyh Edebalî'ye kulak verip Osmanoğulları'nın arkasına düşenler gibi karşısına geçip aynı ırk ve dinden oldukları halde kılıç çekenler de oldu.

Peki, ama Osmanlı'nın Kuruluş Döneminde bir Dünder Bey ayaklanmasından bahsediliyor. Ertuğrul Gazi'nin kardeşi, Osman Gazi'nin amcası olan bu zat Osman Bey'in tahta çıkışından rahatsız mı? Bir de Dünder Bey'in Osman Bey tarafından öldürüldüğü iddiaları var. Bunlar ne kadar doğru?

Aslında Neşri'nin *Kitâb-ı Cihânnümâ*'sı, ya da İbn-i Kemal'in *Tevârih-i Âl-i Osman*'ı gibi ana kaynaklara baktığımızda bu hadisenin gerçekleşmiş olma ihtimalinin zayıf olduğunu görüyoruz. Dünder Bey'in yeğeni Osman Gazi'ye muhalefeti hadisesi tarihçilerin ittifak ettiği bir hadise olmadığı gibi İbn-i Kemal gibi döneme çok yakın yaşamış bir kişi tarafından kesin değil, "bazı raviler der ki..." diye anlatmaktadır.

Dünder Bey'in Osman Gazi tarafından öldürüldüğü iddia edilen tarihte Dünder Bey eğer hayatta ise 100 yaşına girmek üzere idi. Ayrıca iddialarda Osman Gazi'nin Bursa'yı fethine muhalefet ettiği, Bilecik ve Yarhisar tekfurlarının Osman Gazi'yi öldürme planlarına vâkıf olmasına rağmen bunu bildirmedigi

Tevârih-i Âl-i Osman'dan bir sayfa

I. Murad

ifade edilmektedir ki o gün gerçekleşmiş hadiseler ile karşılaştırıldığında bu iddialar son derece zayıf kalmaktadır.

Ancak Türk İslam tarihinde yönetici aile içinde başkaldırılar elbette olmuştur. Mesela I. Murad'ın küçük oğlu Savcı Bey ayaklanması gibi. Önünde iki abisi Bayezid ve Yakup Bey olmasına rağmen, babası I. Murad'ın Anadolu üzerine bir hareketini fırsat bilip, o günkü Doğu Roma İmparatoru İoannes'in büyük oğlu Andronikos ile iş birliği yaparak ayaklanmıştır. Baba Sultan Murad isyan eden oğlu ile savaşmak zorunda kalacak ve büyük bir üzüntü içinde ölüm emrini verecektir.

Buna benzer bir hadise de Büyük Selçuklu Devleti döneminde yaşanmıştır. Devletin kuruluşunda başta Tuğrul Bey, Çağrı Bey bir de Musa Yabgu var. Musa Yabgu amcaları. Tuğrul ve Çağrı Beyler ile amcaları bir araya geliyorlar. Musa Yabgu aslında lider ve hükümdar olması gereken kişi, fakat o yabgu unvanını yeğenleri lehine kullanmayı tercih ediyor diyor ve hükümdarlık hakkından feragat ediyor. Bunun üzerine Tuğrul Bey'i Gazneliler'e karşı kazanılan Dandanakan Zaferi akabinde İsfahan'da tahta geçiriyorlar. Dandanakan sonrası Selçukluların Anadolu üzerine askerî faaliyetleri yoğunlaşıyor. Bu bölgede istihdam ettikleri kişi, Tuğrul Bey ve Çağrı Bey'in anne bir baba ayrı kardeşleri İbrahim Yinal. (Tuğrul ve Çağrı Beylerin babaları

Mikail öldüğünde dul kalan eşi, eski Türk âdetlerine göre küçük kardeş tarafından nikâhlanırdı. Küçük kardeş Yusuf ile evlenen bu hanımın O'ndan doğan oğlu İbrahim Yinal'dır.)

Selçukluların bayrağında da bulunan çift başlı kartal

İbrahim Yınal, elde ettiği birtakım başarılar sonrası, hükümdar olma gayesiyle Tuğrul Bey'in üzerine yürüyor. Tabii yeniliyor ve kanun gereği yay kirişi ile boğduruluyor.

Orta Asya geleneğinde devlet hanedan ailesinin ortak malı olarak kabul edilir. Bu anlayış bu dönemde de devam ediyor. Osmanlı'yı güçlü kılan şey Orta Asya'dan gelen bu çok ağır ve kesin kuralı nizam-ı âlem için kolaylıkla çiğneyebilmeleri olmuştur ki bu müthiş bir şeydir. Bu tabuları çiğneyebilmek oldukça zordur, Osmanoğulları bunu başarmış ve bu yüzden çok büyük bir imparatorluk haline gelmiş. Tabii ki "kanun kural var" diye ayaklananlar olmuştur. Anadolu Selçuklu'dan örnek verelim. II. Kılıçarslan on bir oğlu arasında devleti paylaşıyor, parça parça oluyor devlet. Daha kendisi hayattayken on bir oğlu birbirine giriyor. Dağılma sürecine giriyor devlet, II. Kılıçarslan bunun üzerine kalkıp Isparta'daki oğlu

Tuğrul Bey'in İran'ın Rey şehrindeki kümbeti

*Aksaray
II. Kılıçarslan
Hamamı*

Gıyaseddin Keyhüsrev'e sığınıyor. Düşünün, büyük oğulları babalarını esir ediyor. "Sen bizim yanımızda durmak zorundasın" diyerek hapse atıyorlar babalarını, o büyük adamı, II. Kılıçarslan'ı. Miryokefalon Savaşı'nı kazanan, III. Haçlı Seferi'nde Frederick Barbarossa'ya karşı dik duran bu adam, oğullarının kepezesi oluyor. Nihayetinde küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev babasını alıyor, himaye ediyor, baba oğul beraber Anadolu'da bütün o isyan eden abileriyle uğraşıyorlar ve Anadolu Selçuklu birliğini yeniden kuruyorlar.

Bunları neden anlattık? Bu yanlışlar, hatalar devleti hep zayıflattı ama neticede Osmanlı'nın kuruluş devrindeki dik duruşu, eski âdetlere boyun eğmeyişi, devleti aile yapılarının üstünde tutuşları Osmanlı'yı büyük devlet olmaya taşıdı.

● Ertuğrul Gazi'nin babası Gündüz Alp'ti. Bir de yakın dönemde Suriye'den kabrini naklettiğimiz Süleyman Şah var. Süleyman Şah ile Gündüz Alp arasında zihinlerde bir karışıklık var mı? Çünkü kabri nakledilen büyüğün Gündüz Alp olduğu da öne sürüldü. Süleyman Şah'ın Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olduğunu biliyoruz.

Anadolu Selçuklu devletinin kurucusu Süleyman Şah, Alparslan'la beraber Malazgirt'te omuz omuza savaşmış bir komutandı ve Malazgirt sonrası Alparslan bu komutanlarını Anadolu'nun dört bir yanına sevk etti; Danişmend Gazi'yi Tokat Nisar hattına gönderdi, Mengücek Gazi'yi Divriği-Kemah- Kemaliye'ye; Artuk Gazi'yi Mardin-Harpur arasına, Sökmen Gazi'yi Ahlat'a, Saltuk Gazi'yi Erzurum'a... Süleyman Şah da Konya'ya doğru gönderildi. Buraya gelen Süleyman Şah Konya'yı aldı, ardından İznik'e kadar gidip 1072 yılında İstanbul kapısına dayandı. İznik'i de fethetti ve Anadolu Selçuklu'nun ilk başkenti İznik oldu. Sonra Habur'a döndü, yani doğuya, Büyük Selçuklu'nun

